

süre öğretmenlik yaptı. Gazeteciliğe merakı yüzünden Lahor'a dönerek 1895'te Pencap *Observer* gazetesine girdi ve 1898'de aynı gazetenin yazı işleri müdürü oldu. 1901'de Urduca *Mağzen* adlı bir dergi çıkardı. Bu arada Lahor'da İslâmî ilimler alanında eğitim ve öğretim yapan bir yüksek okulda öğretmenlik yaptı. 1904'te hukuk öğrenimi için İngiltere'ye gitti. 1907'de İstanbul'a gelen Abdülkâdir, II. Abdülhamid ile görüştü ve Hamidiye madalyası ile taltif edildi. 1909 yılına kadar Delhi'de avukatlık yaptı ve arkadaşları Şeyh Muhammed İkrâm ile *Temeddün* dergisini çıkardı. Daha sonra Lahor'a giderek mesleğini orada sürdürdü. 1911 yılında hukuk müşaviri sıfatıyla Layalpûr'a, 1921'de Lahor mahkemesi üyeliğine tayin edildi. Kısa bir süre sonra istifa ederek siyasete atıldı. Pencap Eyalet Meclisi'nde üye, başkan vekili ve başkan olarak görev yaptı. 1926'da Cenevre'de toplanan VII. Milletler Cemiyeti'ne Hindistan temsilcisi sıfatıyla katıldı. 1927'de Madras'ta toplanan Hindistan Müslümanları Eğitim Konferansı'na başkanlık etti. Ertesi yıl İngiliz idaresi tarafından kendisine "sir" unvanı verildi. Lahor'a yerleştiği 1945 tarihine kadar Hindistan adalet ve hükümet teşkilâtında önemli görevlerde bulundu. 1948'de *Mağzen* dergisini yeniden yayımlamaya başladı. Pencap Üniversitesi Urduca Bölümü'nde fahri dersler verdi. 9 Şubat 1950'de Lahor'da öldü.

Abdülkâdir, Urdu dili ve edebiyatının gelişmesine ve İngilizce'nin tesirinden kurtulmasına çalışmış, yayımladığı gazete ve dergilerde Hint yarımadasındaki zengin İslâm kültür mirasının önemini ve birleştirici rolünü dile getirmeye gayret etmiştir. Bu yönüyle onu Pakistan'ın mânevî kurucularından saymak mümkündür.

Eserleri. 1. *Mağâm-ı Hilâfet*. Çeşitli İslâm ülkelerine, özellikle Türkiye'ye yaptığı seyahat hatıralarını ihtiva eder. 2. *The New School of Urdu Literature*. 1898'de kaleme aldığı bu eserde tanınmış bazı Urdu şair ve edipleri hakkındaki görüşleri yer almaktadır. Kitap daha sonra *Famous Urdu Poets and Writers* adıyla yeniden yayımlanmıştır. 3. *Mezâmîn-i Mağzen-i Edeb*. Gazete ve dergilerde yayımlanan yazılarından derlenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA:

Annemarie Schimmel, *Islam in the Indian Subcontinent*, Leiden 1980, s. 217; [İdâre], "Abdülkâdir (Sir, Şeyh)", *UDMİ*, XII, 914-916.

(DİA)

ABDÜLKÂDİR el-BAĞDÂDÎ

(عبدالقادر البغدادي)

Abdülkâdir b. Ömer
b. Bâyezîd el-Bağdâdî
(ö. 1093/1682)

Arap edebiyatı tarihçisi ve
dil bilgini.

1030 (1621) yılında Bağdat'ta doğdu ve ilk tahsilini orada yaptı. Bu arada Farsça ve Türkçe'yi öğrendi. On sekiz on dokuz yaşlarına geldiğinde, Osmanlı-Safevî savaşlarından dolayı iç karışıklıkların hüküm sürdüğü Bağdat'tan ayrılarak Şam'a gitti (1639). Orada kaldığı süre içinde tanınmış âlimlerden ders aldı. Daha sonra Kahire'ye geçen Bağdâdî, Ezher'in önde gelen âlimlerinden İslâmî ilimler, edebiyat, mantık ve felsefe okudu. Yâsîn el-Hımsî, Nûreddin eş-Şebrahî gibi bilginler yanında en çok bağlandığı hocası, devrin tanınmış simalarından biri olan Şehâbeddin el-Hafâcî idi. Hafâcî vefat ettiğinde (1659) kitaplarının büyük bir kısmı ona kaldı. Bağdâdî'nin bin kadar Arap şairinin divanını da ihtiva eden şahsî kütüphanesi, zamanının en zengin kütüphanelerinin başında gelmekteydi.

Anadolu'ya birkaç defa seyahatte bulundu. İlk defa Zilkade 1077'de (Mayıs 1667) Kahire'den İstanbul'a, oradan da Edirne'ye gitti. Ancak fazla kalmadan tekrar Kahire'ye döndü. İkinci seyahatini, Kahire'de tanışarak yakın bir dostluk kurduğu Kethüdâ İbrâhim Paşa ile birlikte Şam üzerinden yaptı. Bazı eserlerini ihtiva eden kendi el yazması bir mecmuada (bk. Nazif Hoca, *ŞM*, IV, 122) belirttiği üzere, bu defa da Şevval 1084'te (Ocak 1674) Kahire'den ayrıldı ve İstanbul'a uğrayarak Edirne'ye geçti. Orada Sadrazam Köprülü Fâzıl Ahmed Paşa ile tanıştı ve *Şerhu Şevâhidi Şerhi't-Tuhteti'l-Verdiyye* adlı eserini ona ithaf etti. Bir dostunun oğlu olan ve Edirne'de kendisini ziyaret eden *Hulâsatü'l-eşer* müellifi Muhibbî'nin belirttiğine göre, Osmanlı devlet büyüklerinden yakın ilgi gören Bağdâdî, Sultan IV. Mehmed'in de takdirini kazanmış ve *Hizânetü'l-edeb* ile İbn Hişâm'ın *Şerhu Bânet Su'âd* adlı eserine yaptığı hâşiyesini ona ithaf etmiştir. Bu seyahatinde oğlu Ahmed ile birlikte IV. Mehmed'in Lehistan seferine de katıldı. Ancak bu arada ağır bir hastalığa yakalandı ve İstanbul'a uğrayarak Konya üzerinden Kahire'ye döndü (Şâban 1087/Ekim 1676). Daha sonra üçüncü defa Anado-

lu'ya yaptığı seyahatte gözünden rahatsızlanarak İstanbul'dan deniz yoluyla Kahire'ye döndü (1680) ve iki yıl sonra orada vefat etti.

Abdülkâdir el-Bağdâdî, Fars edebiyatı alanında da söz sahibi olmakla birlikte asıl şöhretini nesir ve nazım yönleriyle ilgilendiği Arap dili ve edebiyatı üzerinde yapmış, bu sahada otorite kabul edilmiştir. Eserleri arasında başka edip ve şairlerin kitaplarına, özellikle "şâhid beyit"lere yazdığı şerh ve hâşiyeler yekûn tutmakta, ayrıca Arapça'ya yaptığı bazı tercümelemler de yer almaktadır.

Eserleri. 1. *Hizânetü'l-edeb**. En tanınmış kitabıdır. İbnü'l-Hâcib'in (ö. 646/1249) *el-Kâfiye* adlı nahve dair eserine Radiyyüddin el-Esterâbâdî'nin (ö. 686/1287) yaptığı şerhte geçen 957 "şevâhid" (örnek beyitler) açıklandığı bu eser, Arap dili ve edebiyatına dair ansiklopedi mahiyetinde önemli bir eserdir. İlk defa 1299 yılında, kenarında Aynî'nin *eş-Şevâhidü'l-kubrâ'sı* olduğu halde Bulak'ta dört cilt halinde basılmıştır. Ayrıca M. Muhyiddin Abdülhamid'in sadece iki cildini yayımladığı (Kahire 1344) *Hizânetü'l-edeb*, 1348-1352 yılları arasında yine dört cilt olarak Kahire'de basılmış, nihayet bu değerli eserin ilmî neşri Abdüsselâm M. Hârûn tarafından yapılmıştır (Kahire 1967-1982, Metin, I-XI; Kahire 1986, Fihrist, XII-XIII). 2. *Şerhu Şevâhidi şürûhi's-Şâfiye*. İbnü'l-Hâcib'in sarfa dair *eş-Şâfiye* adlı eserine Radiyyüddin el-Esterâbâdî tarafından yapılan şerhte geçen 190 şâhid beytin açıklamasından ibaret olan bu eser, söz konusu şerhle birlikte basılmıştır (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamid v.dğr., Kahire 1356, I-IV). 3. *Lugât-i Şâhnâme*. Firdevsî'nin eserindeki güç anlaşılan Farsça kelimelerin Türkçe açıklaması olan bu eser C. Salemmen tarafından neşredilmiştir (*Lugât-i Şâhnâme, 'Abdulqâdiri Bağdâdensis Lexion Şâhnâmanum*, Petersburg 1895). 4. *Şerhu eb-yâti Muğni'l-lebîb*. İbn Hişâm'ın nahve dair *Muğni'l-lebîb* adlı eserinde geçen 946 örnek beyti açıkladığı bu eser, Abdülaziz Rabâh ve Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk tarafından yayımlanmıştır (Şam 1973-1978, I-VI). 5. *Şerhu Şevâhidi Şerhi't-Tuhteti'l-Verdiyye*. İbnü'l-Verdî'nin nahve dair 150 beyitlik manzummesine yine kendisinin yaptığı şerhte geçen örnek beyitleri açıkladığı bu eser (İstanbul 1978) ile İbn Hişâm'a ait *Şerhu Bânet Su'âd* adlı esere yaptığı hâşiyeye (Beyrut 1980, I), Nazif Hoca tarafından neşredilmiştir. 6. *Risâle fî ma'ne't-tilmûz*.

Eser Abdüsselâm M. Hârûn tarafından *Mecelletü'l-Muktefta*ta (CVI/3, Kahire 1946) yayımlanmıştır.

Bağdâdî'nin basılmış bu eserlerinden başka henüz neşredilmemiş kitapları da vardır. Yukarıda zikredilen altı basılı kitabının el yazmalarından başka, henüz basılmamış diğer on dört kitabının İstanbul kütüphanelerinde bulunan muhtelif nüshaları Nazif Hoca tarafından tanıtılmıştır (ŞM, IV, 119-145). Yazma eserlerinden ikisi şunlardır: *Şerhu Şâhidî*. Şâhidî İbrâhim Dede'nin (ö. 957/1550) Farsça-Türkçe manzum lugatı *Tuḥfe-i Şâhidî*'ye yaptığı Türkçe ve Arapça şerhtir. *Taḥricü aḥâdişi Şerhi'r-Râziy*. Râziyyüddin el-Esterâbâdî'nin *Şerhu'l-Kâfiye* adlı eserinde geçen hadislerin kaynakları gösterilerek yapılmış bir fihristir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edebe* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), (I-XIII), a.mlf., *Şerhu Şevâhidî Şerhi't-Tuḥfeti'l-Verdiyye* (nşr. Nazif Hoca), İstanbul 1978; a.mlf., *Hâşiye 'alâ Şerhi Bânet Su'âd* (nşr. Nazif Hoca), (I), Beyrut 1980; Muhibbî, *Ḥulâsatü'l-eşer*, Kahire 1284, II, 451-454; Serkis, *Mu'cem*, I, 571; Brockelmann, *GAL*, I, 368, 371; *Suppl.*, I, 44, 356; II, 175, 397; a.mlf., "Abdülkâdir", *İA*, I, 87-88; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, Dimaşk 1376-80/1957-61 → Beyrut, ts. (Dâru l-İhyâi't-türâsi'l-Arabî), V, 295; Müneccid, *Mu'cem*, III, 59; V, 57-58; Ziriklî, *el-A'lam* (nşr. Zühre Fethul-lah), Beyrut 1984, IV, 41; Mohammad Shafi, "Abd al-Kâdir al-Bağhdâdî", *EI²* (İng.), I, 68; Nazif Hoca, "Abdalqâdir b. 'Omar al-Bağdâdî'nin Eserlerinin İstanbul'daki Yazmaları", *ŞM*, IV (1961), s. 119-145; a.mlf., "Abd al-Kâdir b. 'Omar al-Bağdâdî ve Hâşiya 'alâ Şarḥ Bânet Su'âd (doktora tezi, 1963), İÜ Ed. Fak.; a.mlf., "Abd al-Kâdir b. 'Omar al-Bağdâdî'nin Elyazısı ile İki Mecmuası", *ŞM*, VII (1972), s. 69-83.

NAZİF HOCA

ABDÜLKÂDİR el-BEDÂÜNÎ

(عبدالقادر البداؤني)

(bk. BEDÂÜNÎ, Abdülkâdir).

ABDÜLKÂDİR BEDRÂN

(عبدالقادر بدران)

Abdülkâdir b. Ahmed b. Mustafâ ed-Dûmî ed-Dimaşkî (1848-1927)

Şamlı din âlimi, edip ve tarihçi.

İbn Bedrân lakabıyla da tanınır. Şam yakınlarındaki Dûme'de doğdu, Şam'da yaşadı. Dedesinden, Selîm el-Attâr, Tan-tâvî ve Alâeddin Âbidin gibi tanınmış

âlimlerden ders aldı. Emîr Abdülkâdir el-Cezâirî ile de yakın ilişki içinde bulundu. Şam vilâyetinin matbaa ve gazetesinde musahhih ve muharrir olarak görev yaptı. Dinî ilimlerin yanı sıra edebiyata ve pozitif ilimlere de ilgi duyan Abdülkâdir Bedrân, gerek biyografi ve bibliyografya alanında, gerekse tarihî eserler konusunda geniş mâlumata sahipti. Şam'da Emevî Camii ile Abdullah Paşa el-Azm Medresesi'nde müderrislik ve Hanbelî mezhebinin temsil etmek üzere müftülük yaptı. Bu sırada birçok talebe yetiştirdi; talebeleri arasında el-A'lam müellifi Ziriklî de bulunmaktadır. Ömrünün son günlerinde felç geçirerek 15 Eylül 1927'de Şam'da vefat etti.

Eserleri. 1. *Tehzîbü Târîhi İbn 'Asâkir*. İbn Asâkir'in *Târîhu medîneti Dimaşk* adlı eserini, tekrarlara ve *sened**-lere yer vermeden on üç cilt halinde yeniden düzenlemiştir. Kendisi ancak ilk beş cildi neşredebilmiş (Dimaşk 1329-1332), daha sonra Ahmed Ubeyd altıncı ve yedinci ciltleri yayımlayarak (Dimaşk 1349, 1351) eseri "ayn" harfine kadar getirmiştir. Diğer altı cilt Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye'de yazma halinde bulunmaktadır. 2. *Nüzhetü'l-hâtrî'l-'âtur*. İbn Kudâme'nin fıkıh usulüne dair *Ravzatü'n-nâzır* adlı eserinin şerhi olup basılmıştır (Kahire 1342, I-II). 3. *el-Medḥal ilâ mezhebi'l-İmâm Ahmed*. Bu eserde Ahmed b. Hanbelî'nin akaidle ilgili görüşleri, Hanbelî mezhebinin dayandığı esaslar ve mezhebin temel kaynakları hakkında geniş bilgi verilmiştir. 4. *Münâdemetü'l-aqlâl ve müsâmeretü'l-ḥayâl*. Zübeyr eş-Şâviş tarafından neşredilmiştir (Dimaşk 1379). 5. *el-Kevâkibü'd-dürriyye* (Dimaşk 1339/1921). Abdurrahman Paşa ve Ziriklî ailesine dair bir risâledir.

Abdülkâdir Bedrân'ın bu basılmış eserlerinden başka diğer başlıca eserleri de şunlardır: *Mevridü'l-efhâm min selsebili 'Umdeti'l-aḥkâm*; *Hâşiye 'alâ Şerhi'l-Müntehâ*; *el-'Uḫûdü'd-dürriyye fi'l-fetâvâ'l-kevnîyye*; *Şerhu Şulâsiyyâti Müsnedi'l-İmâm Ahmed*; *Şerhu'l-Erba'ine ḥadişen*; *Şerhu'n-Nûniyye* (İbn Kayyim'in eserine yapılan şerhtir); *Hâşiye 'alâ Şerhi'z-Zâd*; *Hâşiye 'alâ Aḥşari'l-muḥtaşarât*; *Ta'lik 'alâ Muḥşari'l-İfâdât*; *İzâhu'l-me'âlim min Şerhi'l-Elfiyye li İbni'n-Nâzım*; *Telḥîşü'l-Ferâ'idî's-seniyye fi'l-fevâ'idî'n-naḥviyye*; *Şerhu'l-Kâfi fi'l-arûz ve'l-kavâfi*; *Telḥîşü'd-Dâris fi'l-*

medâris; *Tesliyetü'l-ke'ib 'an zikrâ ḥabîb* (şiiplerini topladığı divanı); *el-Âşârü'd-Dimaşkiyye ve'l-me'âhidü'l-ilmiyye*. Ayrıca tamamlanmamış *Tabaḳâtü'l-Hanâbile* ile *Şerhu Süneni'n-Nesâ'î* adlı eserleri de vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Serkis, *Mu'cem*, I, 182, 541; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 567, 689; Zeki Mücâhid, *el-A'lamü's-Şarkiyye*, Kahire 1950, s. 128-130; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, Dimaşk 1376-78/1957-61 → Beyrut, ts. (Dâru l-İhyâi't-türâsi'l-Arabî), V, 283-284; a.mlf., *el-Müstedrek*, Beyrut 1406/1985, s. 395; a.mlf., *Mu'cemü muşannifi'l-kütübi'l-'Arabiyye*, Beyrut 1406/1986, s. 279; Selâhaddin el-Müneccid, *Mu'cemü'l-mü'errifin ed-Dimaşkiyyin ve âşârühümül-maḥfûṭa ve'l-maḥbû'a*, Beyrut 1398/1978, s. 414-415; Ziriklî, *el-A'lam* (nşr. Zühre Fethul-lah), Beyrut 1984, IV, 37-38; Abdurrahman Utbe, *Ma'a'l-mektebeti'l-'Arabiyye*, Beyrut 1404/1984, s. 109; Abdülkâdir Ayyâş, *Mu'cemü'l-mü'ellifin es-Süriyyin fi'l-karni'l-işrin*, Dimaşk 1405/1985, s. 57.

AHMET ÖZEL

ABDÜLKÂDİR-i BELHÎ

(عبدالقادر بلخي)

(1839-1923)

Nakşibendî ve Melâmî-Hamzavî şeyhi.

Belh yakınlarındaki Kunduz'da doğdu. Özkent Hükümdarı Burhâneddin Kulıç'ın soyundan gelen Nakşibendî-Müceddidî şeyhi Seyyid Süleyman Efendi'nin oğludur. 1855'te Belh'te meydana gelen karışıklıklar yüzünden, üç yüz kadar müridiyle ülkesinden hicret etmek zorunda kalan babasıyla birlikte İran ve Irak yoluyla Anadolu'ya geçip Konya'ya geldi (1859). Dinî ilimleri, Arapça ve Farsça'yı babasından öğrendi. Konya'da yirmi yaşlarında iken İbnü'l-Arabî'nin *el-Fütûḥâtü'l-Mekkiyye*'sini okuyup bitirdi. Dört yıl kadar Konya'da kaldıktan sonra Bursa'ya giden aile, Sultan Abdülaziz'in Şeyh Süleyman Efendi'yi davet etmesi üzerine İstanbul'a ulaştı. Şeyh Süleyman Efendi 1867'de Eyüp Nişancısı'ndaki Şeyh Murad Buhârî Dergâhı meşihatine tayin edildi. Abdülkâdir, babasının ölümünden sonra bu tekkenin şeyhliğine getirildi (1887). Kırk altı yıl bu görevde kaldı. 17 Mart 1923'te vefat etti. Cenaze namazı Eyüp Camii'nde kılındı ve Şeyh Murad Dergâhı'nın hazîresinde babasının yanına defnedildi.

Seyyid Abdülkâdir-i Belhî, Nakşibendî-Müceddidî icâzetini babasından aldı. İstanbul'a geldiği ilk yıllarda Hamza Bâlî'nin ölümünden sonra Hamzaviyye